

Boekbespreking

Geen beelden geen nieuws: Beeldbeperkingen in oud en nieuw auteursrecht

M. de Zwaan, *Geen beelden geen nieuws*, Otto Cramwinckel (2003), ISBN 9075727844, 212 p., € 27,50

D.J.G. Visser

Het eerste dat opvalt aan het boek van De Zwaan zijn de prachtige en inmiddels wereldberoemde foto's op het omslag gemaakt door de fotograaf Steve McCurry van de Afghaanse Sharbat Gula op 13- en 30-jarige leeftijd.¹

Met deze foto's op het omslag wil De Zwaan ongetwijfeld duidelijk maken dat één beeld meer zegt dan duizend woorden. Ik denk dat hij daarin is geslaagd. Misschien zelfs iets te goed. Hier geldt namelijk dat één omslag meer zegt dan zestig pagina's. In het eerste deel van zijn boek probeert De Zwaan namelijk aan te tonen dat 'de communicatiesnelheid, overtuigingskracht, emotionele indringendheid en prikkeling van de kijklust, eigenschappen zijn waarin het beeld zich van het woord onderscheidt. De werking en waardering van deze eigenschappen dragen bij aan de prominente positie van het beeld in onder meer de kunst, de nieuwsvoorziening, de entertainment en de reclame en als toelichting bij het onderwijs.' Oftewel, één beeld zegt meer dan duizend woorden. Wie bereid is deze stelling reeds na het bekijken van het omslag te onderschrijven, kan lezing van de eerste zestig pagina's van het boek overslaan.

Als je aanneemt dat een beeld meer zegt dan duizend woorden, dan zou je kunnen denken dat beeld dus veel (auteursrechtelijke) bescherming zou moeten genieten. Het tegendeel is bij De Zwaan echter het geval: beeld is veel te ruimhartig auteursrechtelijk beschermd. Dit boek staat namelijk in de sleutel van de informatievrijheid. Beeld is enorm belangrijk en daarom moet het vrij verspreid kunnen worden, met name als het om nieuwsfotografie gaat. Auteursrecht is een beperking op de informatievrijheid.

In onderdeel IV van het boek spreekt De Zwaan over oorspronkelijkheid, vorm, inhoud en uitingvrijheid. Hij vergelijkt de nieuwsfoto met het nieuwsbericht: 'Afgezet tegen het marginale auteursrechtelijke aanzien dat het nieuwsbericht geniet, heeft de nieuwsfoto naar het lijkt ten onrechte een tamelijk onbedreigde status.' De kern

van het probleem is dat de vrije inhoud, te weten de weergave van de feiten, bij (nieuws)foto's niet van de (meestal oorspronkelijke) vorm te scheiden zijn op de manier waarop dat bij (nieuws)berichten kan.

Dat deze scheiding soms wel (een beetje) mogelijk is blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat Evert Santegoeds zijn lezers in woorden vertelde wat er op de foto's van de gestolen camera van prinses Máxima stond. Daarmee schond hij geen auteursrecht of portretrecht, maar bracht hij toch (een beetje) het 'nieuws' dat in deze foto's besloten lag. Maar het in woorden beschrijven van wat er op een foto te zien is, is natuurlijk erg behelpen. Om de titel van het boek er maar eens bij te halen: geen beelden, geen nieuws.

En dus is de boodschap van De Zwaan: we hebben als publiek op grond van de informatie recht op nieuwsfoto's en de media hebben op basis van hetzelfde grondrecht recht om daar zonder (te veel) belemmeringen gebruik van te maken. Maar dan komt natuurlijk de vraag: wanneer is er nu sprake van *te veel belemmeringen*?

Het belangrijkste bezwaar van De Zwaan is dat de beperkingen op het verbodsrecht van de auteur in de Auteurswet minder toelaten ten aanzien van het gebruik van beelden dan van woorden. Met 'beeldbeperkingen' doelt De Zwaan op de beperkingen op het verbodsrecht van de auteur ten gunste van het gebruik van beeld. Die beeldbeperkingen gaan volgens De Zwaan niet ver genoeg. Dat er minder 'beeldbeperkingen' zijn dan 'tekstbeperkingen' maakt De Zwaan goed duidelijk. Of dat in de praktijk een probleem is komt in zijn slothoofdstuk aan de orde (zie onder).

Vanaf onderdeel V neemt De Zwaan de verschillende beeldbeperkingen in de Auteurswet onder de loep. Hij begint met de terechte constatering dat er sprake is van een vergaarbak van meer en minder vage ratio's en onzekerheid over de reikwijdte, interpretatie en de als dan niet dwingendrechtelijke aard van de beperkingen. 'Bij elke aanpassing wordt het wetgevingsproces bepaald door het krachtenspel tussen de voor- en tegenstanders van auteursrechtelijke bescherming, aangejaagd door bijzonder lobbies die de strijd aangaan om voor elk denkbaar belang een uitzonderingspositie te bevechten. Wisselende

¹ De foto op de voorkant van het boek is te vinden in diverse advertenties voor dit boek in dit blad; o.a. op het omslag van AMI 2003/5 en 6 en in AMI 2004/2, p. 88, AMI 2004/3, p. 97.

politieke opvattingen en al dan niet opportunistisch en ondoordacht knip- en plakwerk bepalen daardoor mede het aanzien van het stelsel van beperkingen' (p. 102-103).

In onderdeel VI komt de nieuwsexceptie aan de orde. De Zwaan betoogt dat onder de nieuwe redactie van artikel 15 overname van nieuwsfoto's ook toegestaan is. Verder constateert hij dat de criteria allemaal zeer vaag zijn. Desondanks (of juist daarom) is lezing van de ruim dertig pagina's die De Zwaan erover schrijft warm aan te bevelen voor een ieder die met artikel 15 te maken krijgt.

Hetzelfde geldt voor onderdeel VII over de reportage-exceptie. Dit is vermoedelijk de meest uitgebreide behandeling van artikel 16a die ooit in druk verschenen is (20 pagina's, vgl. 2 pagina's in SVV en 2 pagina's in Gerbrandy). Dé bron dus als men met deze bepaling te maken krijgt.

In onderdeel VIII bespreekt De Zwaan het citaatrecht, de openbare-weg-exceptie en de *de minimis*-exceptie. Wat betreft het citaatrecht is de behandeling (begrijpelijkerwijs) veel korter. Voor informatie over de totstandkoming van het citaatrecht is meer informatie te vinden in De Zwaan's AMI-artikel van tien jaar geleden.² Over de openbare-weg-exceptie, die inmiddels een openbare-plaats-exceptie is, is De Zwaan van oordeel dat deze zou moeten worden uitgebreid tot alle categorieën van werken. Deze aanbeveling is niet door de wetgever overgenomen. Vermoedelijk zullen veel straatmeubilair, lichtreclames en etalage-inrichtingen die De Zwaan onder art. 18 zou willen brengen, inmiddels wel onder de *de minimis*-exceptie van art. 18a vallen (vgl. de bijdrage van Hugenholtz in AMI 2005/2, p. 57). Over die *de minimis*-exceptie deelt De Zwaan het oordeel van Hugenholtz dat ook opzettelijke incidentele verwerking eronder valt.

Het meest interessant is misschien wel het laatste onderdeel (IX) waarin de praktijk van de nieuwsvoorziening in beeld wordt gebracht, onder andere omdat dit onderdeel in veel andere juridische verhandelingen zo vaak wordt gemist. Lezing hiervan is zeer aan te bevelen, vooral voor mensen die de media-praktijk zelf niet (goed) kennen.

Wie feitelijk over het materiaal kan beschikken, beslist over de voorwaarden, zo luidt de eenvoudige wet van de praktijk. In de door de omroepen gehanteerde Algemene Voorwaarden Beschikbaarstelling programmamateriaal is simpelweg

opgenomen dat 'de Licentiegever in geen geval verplicht is tot het aangaan van een licentie-overeenkomst terzake van enig beeldmateriaal'.

Anders dan voor het overnemen van tekstuele bijdragen is bovendien de vereiste beeldkwaliteit van het te verwerken materiaal van groot belang, hetgeen in voorkomende gevallen de behoefte aan het originele materiaal, of althans aan een door de bron geleverde kopie verstrekt. Kranten en tijdschriften zullen elkaars beelden – nog afgezien van het juridische regime – vanwege de armzalige reprografische kwaliteit niet als zodanig overnemen, maar het materiaal altijd van het persbureau of uit het beeldarchief van de betreffende krant zelf betrekken.

En daarmee blijkt de centrale these van het boek; 'er zijn (ten onrechte) minder beeldbeperkingen dan auteursrechtelijke beperkingen ten aanzien van het gebruik van tekst' een onverwacht hoog theoretisch karakter te hebben. De laatste en misschien wel belangrijkste zin van het boek, die het praktisch belang van (het onderwerp van) het boek ironisch genoeg sterk lijkt te relativieren, luidt:

In het reguliere proces van de nieuwsvoorziening is geen tijd en geld om de jurist te laten bepalen of materiaal wellicht ook zonder toestemming zou mogen worden vervaardigd of overgenomen.

Oftewel: voor elk beeldgebruik in de media wordt toestemming gevraagd en betaald. Is dat een probleem? Kennelijk niet echt. De nieuwsvoorziening is vergeven van het beeld. Zelfs De Zwaan ziet kans om, kennelijk tegen acceptabele voorwaarden, de meest aansprekende nieuwsfoto's op het omslag van zijn boek te krijgen. Wij mogen aannemen dat hij dat niet zonder toestemming van de rechthebbenden heeft gedaan.

Het boek van De Zwaan is een fraaie exercitie rond een interessant onderwerp. Het eerste deel over het belang van beeld is vooral voor de liefhebber. De beschouwing over enkele specifieke (beeld)beperkingen in de Auteurswet is (en blijft) nuttig. Het laatste hoofdstuk over de praktijk is wat mij betreft verplichte kost voor iedere (aspirant) auteursrechtjurist. Dat De Zwaan met dat laatste hoofdstuk (het onderwerp van) zijn boek tegelijk sterk relativeert geeft blijk van de nodige moed en is zeer te waarderen.

2 AMI 1995, p. 183.